

AJALOOLISED FOTOALBUMID JA NENDE ÜLESEHITUS

Vilja Sillamaa

Ennistuskoda Kanut
Pikk 2
10123 Tallinn
vilja.sillamaa@kanut.ee

Koos fotograafia arenguga ja esimeste paberalustel fotode levikuga 1850. aastatel hakati fotosid albumitesse koondama. Fotoalbumite struktuur lähtus suures osas fotode valmistamise tehnoloogiast ja muutus paindlikult vastavalt vajadustele.

Ajaloolisi fotoalbumeid ei ole Eestis siiani süsteemselt kirjeldatud ja ülesehituselt lähtuvalt analüüsitud. Richard W. Horton on uurinud ajaloolisi fotoalbumeid Ameerika Ühendriikides ning jaganud need kaheksasse tüüpi. Käesolevas artiklis vaatlen, kuidas meie muuseumides asuvad vanemad albumid ja Ennistuskodas Kanut konserveeritud viisteist fotoalbumit sellesse süsteemi sobituvad.

I tüüp fotoalbumeid on tavapärase valgete lehtedega köide. Algselt kasutati selliseid väikeseformaadilisi albumeid märkmete ja visandite tegemiseks, eriti reisimälestuste jäädvustamiseks. Alates 1850. aastatest hakati nendesse ka esimesi fotosid liimima.

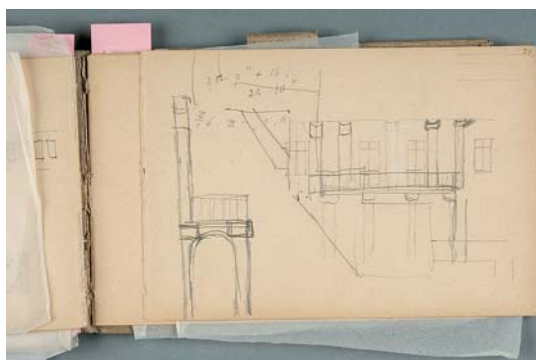
Üks selline joonistusalbum aastast 1888 on konserveeritud Ennistuskodas Kanut (vt ill 1–2).

II tüübina järgnes aastail 1850–1870 juba spetsiaalselt fotode hoidmiseks valmistatud pehmest paberist tagasipööratud valtsidega album. Ploki õhukesed paarislehed volditi kõite selja poolt tagasi ja need moodustasid õblemiseks valtsi, mis andis fotode paksuse jaoks kõite seljale ruumi (vt ill 3).

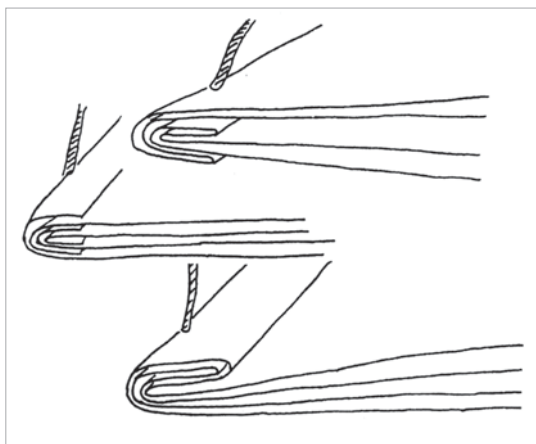
Esimeste paberalusel fotode alusmaterjaliks on õhuke paber, mis on immutatud soolalahusega ja muudetud valgustundlikuks hõbenitraadi lahusega. Hõbedaosakesed asetsevad otse paberikiudude vahel ja mingeid lisakihte aluspaberil (fotol) pole, seetõttu ongi fotod õhukesed nagu kirjapaber ja mitte eriti suured, sest fotod valmistati kas paber- või klaasnegatiivist kontaktkoopiana, st nad olid negatiiviga ühesuurused. Õhukesel paberil fotod ei muutnud köidet märkimisväärselt paksemaks, kuid enamasti on lehed sellistes albumites aja jook-

Ill 1. Joonistusalbum aastast 1888, esikaas pärast konserveerimist. Tallinna Linnamuuseum. Konserveerinud Sirje Kask.

Ill 2. Joonistusalbum aastast 1888, sisuplokk enne konserveerimist. Tallinna Linnamuuseum.

Ill 3. II albumitüübi skeem.

sul deformeerunud ja lokivad: õhuniiskuse kõikusel albumilehtede vabad ääred venivad ja tõmbuvad kokku, samal ajal kui liimitud foto pind säilitab oma sileduse.

III albumitüübi puhul võeti kasutusele paksem (kuni 1 mm) paber, mis ühendati omavahel paarislehtedeks tekstiiliribadega ja köideti ajastupärase raamatuna.

Aastatel 1860–1900 kasutati seda tüüpi albumeid originaalfotode väljaandmiseks, mille puhul köide on toodetud ühe fotoseeria esitlemiseks. Albumi koostas müügiks fotograaf ise ja valmistas ka albumi teemaga sobivad fotod, mis liimiti ja allkirjastati fotograafi poolt. Teemaalisi vaatealbumeid valmis-

tati ja müüdi fotoseeriatega kaunitest maastikest, arhitektuuriliselt huvitavatest linnavaadetest, raskesti ligipääsetavatest kohtadest, mägedest, käreistikest, koskedest või eksootilistest paikadest.

Sel ajal töötas fotograaf enamasti ainult päevavalguses ja meeles tasub pidada märgkolloidmenetluse spetsiifilisust: klaasplaadile valati kolloodiumilahus vahetult enne pildistamist ja kohe niiskena tuli valmistada negatiiv. Seejärel kanti kujutis klaasplaat-negatiivilt kontaktmeetodil üle albumiinpaperile. 1850. aastate keskel hakati albumiinpaperit küll tööstuslikult valmistama, kuid fotograafil tuli paber hõbenitraadilahuses valgustundlikuks muuta. Kuna albumiinpaper on õhuke ja kipub rulli keerduma, sest emulsioonkiht on paberi ühel poolel, tuli albumiinpaperil foto paksemale alusele kleepida.

Fotograaf L. Seidlitzi kahekümne viie originaalfotoga album aastast 1866 on just seda tüüpi varane fotoalbum. Pimetrukis kaunistatud, kullatud lõikega ja lukkumitega nahkköites albumil on trükitud tiitelteht ja ploki paarislehtedele liimitud fotod Pärnu vaadetega koos objekti käsikirjalise aadressi ja nimetusega (vt ill 4–5).

IV tüüpi fotoalbumid on paksude lehtedega, milles on avad fotode paigutamiseks.

1854. aastal patentis prantsuse fotograaf Disdéri visiitfoto, *carte de visite*, 6 x 10 cm albumiifoto, mis on liimitud natuke suuremale kartongalusele. 1857. aastal patentis Disdéri ka nelja objektiiviga kaamera, mis võimaldas valmistada korraga neli väikest fotot. Uus tehnoloogia muutis fotod odavamaks ja paljudele kättesaadavaks. Visiitfotod said moeasjaks, mida koguti, vahetati ja kingiti. Visiitfotode järel hakati valmistama suuremaid kabinetfotosid mõõtmetega 10 x 15 cm. Albumite valmistajad pidid oma albumid kohandama väikesemõõduliste paksul kartongil fotode paigutamiseks. Selleks loodi kolmekihiliste lehtedega albumid, milles on visiit- või kabinetfoto formaadis avad. Fotod libistati allservas oleva pilu kaudu aknasse (vt ill 6).

Paksud albumilehed muudeti paarislehtedeks tekstiilribadest valtsidega. Hiljem lisati veel lisaliist, et parandada paksu ja suhteliselt kohmaka albumi avanemist (vt ill 7–8), kuid ikka olid albumilehed rasked ja köide ei avanenud täielikult. Albumi kasutamisel kulusid ja rebenesid lehti koos hoidvad tekstiilribad ning seetõttu on seda tüüpi albumite peamiseks kahjustuseks köite selja lagunemine. Väga levinud kahjustus on ka albumilehtedes ole-

Ill 4. Fotoalbumi „Album Photographischer Ansichten von Pernau in 25 Blätter nach Original-Aufnahmen von L. Seidlitz, Photograph“ (Pernau 1866) esikaas enne konserveerimist. Pärnu Muuseum.

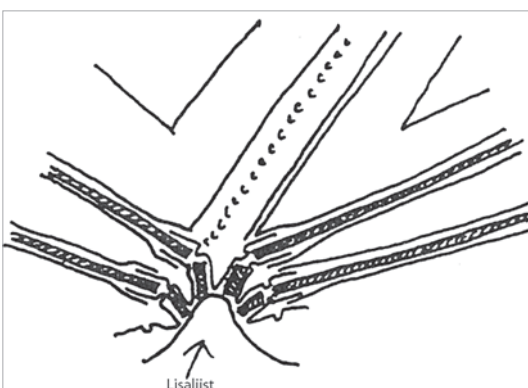
Ill 5. L. Seidlitzi koostatud Pärnu fotoalbumi sisuplokk enne konserveerimist.

Ill 6. Sisuplokk kabinetformaadis fotodega pärast konserveerimist. Läänemaa Muuseumi fotoalbum. Konserveerinud Merily Paomets.

Ill 7. IV albumitüübi skeem.

Ill 8. IV albumitüübi skeem (lisavaltsidega).

vate fotode sisselibistamiseks mõeldud pilu servade rebenemine (vt ill 9–10).

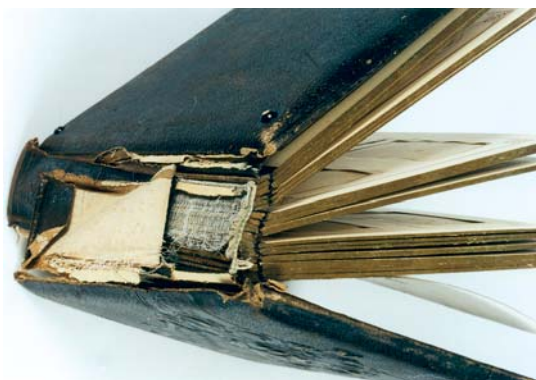
1860. aastatel hakkas fotograafia laialt levima: odavama hinna tõttu suurenes läbimüük ja foto muutus paljudele kättesaadavaks, ennast võis pildistada lasta laatadel ja rändfotograafidel. Fotode odavnedes ja nõudluse suurenedes muutusid pidid odavamaks ning odavamaks pidid muutuma ka fotoalbumid. Kuigi fotoalbumid nägid endiselt välja luksuslikud, polnud nad nii hinnalised kui välja paistsid. Puitkaaned asendati pappkaantega, kaanenahk asendati kalinguri, lederiini või sametiga, nahavool ja rullornament asendati 19. sajandi termoplastilise papitöötusega, mille käigus rikkalik ornament pressiti papile ühe matriitsivajutusega; kullatis asendati pronksivärviga. Käsitöö asendus väiketööstusliku masinatööga.

Enamik vanemaid fotoalbumeid Eesti muuseumides on *carte-de-visite*-tüüpi albumid. Ennistuskogas Kanut on aastatel 1995–2009 konserveeritud viis sellist fotoalbumit, konservaatorid Reet Brido, Merily Paomets ja Sirje Kask.

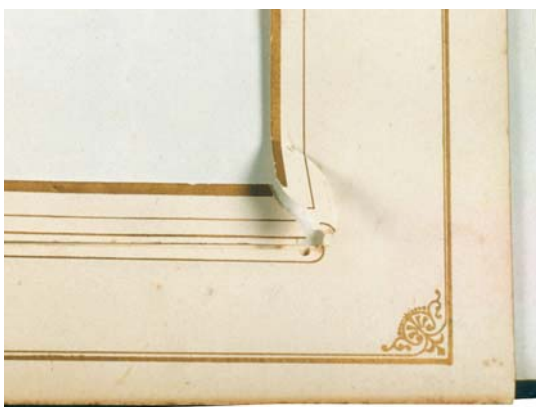
20. sajandi albumid on Hortoni süsteemis jagatud kolmeks:

V tüüpi albumid on *snapshot*'i ehk kiirpildi hoiustamiseks. Aastatel 1900–1920 oli väga populaarne valmistada hõbe-želatiinemulsiooniga erinevas mõõdus kiirpilte. Arvukalt tekkis amatöörfotograafe, kes vajasisid oma piltide hoidmiseks albumeid, milles oleks rohkem lehti; lehed võisid olla kerged ja õhukesed, sest fotod oli väikesed ja õhukesed. Selliste albumite kaanekujundus oli lihtne ja need olid märgatavalt õhemad kui eelmised albumid.

VI tüüpi on postkaardialbumid. Alates 1900. aastast saavutas suure populaarsuse postkaartide kogumine. Fotod vormistati postkaartideks, mille tagaküljel oli koht postmargi, aadressi ja sõnumi kirjutamiseks. Selliseid postkaarte osteti mälestuseks või saadeti üksteisele kirja asemel. Suurima populaarsuse saavutasid postkaardid Esimese maailmasõja ajal ja järel aastatel 1914–1920, mil kodust kaugele paisatud sõdurid saatsid postkaartidel kodustele lühisõnumeid. Postkaarte valmistati barüüt-paberile nii hõbe-želatiin- kui ka kollooidmulsiooniga, samuti kasutati fotode paljundamiseks fotomehaanilisi protsesse: letterpressi, fotogravüüri ja kollotüüpi. Ennistuskogas Kanut konserveeritud Narva Muuseumi postkaartide kogus on näiteks esindatud kõik nimetatud tehnoloogiad. Postkaardialbumid olid tugevast paberist leh-

Ill 9. Purunenud köiteselg enne konserveerimist.

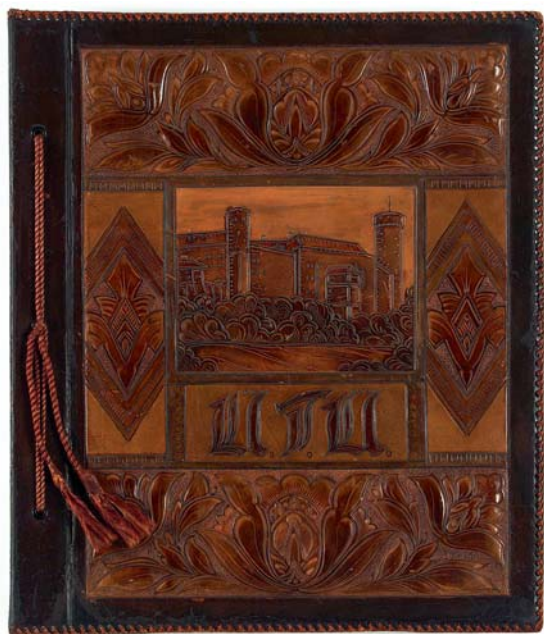

Ill 10. Rebenenud albumileht enne konserveerimist.

tedega, millesse olid lõigatud pilud fotode nurkade kinnitamiseks. Albumilehed olid enamasti tumedatoonilised – hallid, sinised või rohelised.

VII albumitüüpi nimetatakse lahtiste lehtedega albumiks. Aastatel 1920–1970 oli selliste albumite õitseae. Üksikud paksud albumilehed ja kaaned moodustasid ploki, mis vasakus servas kinnitati naeltega või metallpoltidega, samuti kasutati sissepuuritud auke, läbi mille tõmmati albumiplokk paela, nõõri või naharibaga kokku. Väiksemad albumid köideti ka siidpaelaga, kusjuures kaaned ei olnud sel juhul paksust kartongist, vaid dekoratiivpaberist. Oli nii püst- kui ka põikformaadis albumeid, albumilehed olid tumedatoonilised (tumepruunid, -hallid või mustad).

1930. aastatel valmistati Eestis tuntud nahakunstnike töökodades luksuslikke meene- ehk esindusalbumeid. Nahkkaaned olid rikkalikult dekoreeritud, koloreeritud nahavooli, templitruki ja äärepõimega, tihti lisati hõbe- või pronkskaunistusi. Albumilehed valiti tumepruunid või mustad, kasutati siidpaberist või dekoratiivsest ornamenteeritud vahapaberist vahelehti. Hõbe-želatiinfotod olid kogu pinna ulatuses lehtedele liimitud. Reeglina valmistati selliseid albumeid kinkimiseks mõnel tähtpäeval või asutuste-organisatsioonide esindusalbumiteks. Ennistuskogas Kanut on konserveeritud üheksa dekoratiivset esindusalbumit, neist kolm

albumit Eduard Taska töökojast, lisaks albumeid Karl Haupti, Ella Sengbuschi ja teiste eesti nahakunstnike ateljeedest (vt ill 11–12). Albumid konserveerisid Reet Brido, Külli Veelaid, Reet Randoja ja Tulvi Turo.

VIII albumitüübiks nimetab Horton tänapäevaseid spiraalköites plastikalbumeid.

Ill 11. Kõitemeister Johannes Taska fotoalbum. Konserveerinud Reet Randoja. ◀◀

Ill 12. Kõitemeister Ella Sengbuschi fotoalbum. Konserveerinud Tulvi Turo.

Huvitav on märkida, et Eesti muuseumides on näiteid kõikidest albumitüüpidest ja need sobituvad ka kronoloogiliselt R. W. Hortoni süsteemi. Kahetsusega tuleb aga nentida, et nii nagu ajaloolised fototehnikad on hääbunud digifotograafia ees, nii kaob ilmselt ka komme fotosid albumitesse koguda.

Kasutatud kirjandus

1. Horton, Richard W. 1999. *Historical Photo Albums and Their Structures*. Westfield, Massachusetts. (Artiklis kasutatud skeemid on samuti pärit sellest väljaandest.)
2. Tooming, Peeter 1990. *Hõbedane teekond*. Tallinn: Valgus.

Historical photo albums and their structure

Vilja Sillamaa

Photo albums, assembling the taken pictures, emerged along with the development of photography and the spread of the first paper-mounted photos in the 1850s. The structure of photo albums predominantly proceeded from the technology of photo-making, and was flexible to changes according to relevant needs.

Up until today, historical photo albums have not been described in a systemic manner in Estonia, nor analysed pursuant to their structure. Richard W. Horton has researched historical photo albums in the USA, and divided them into eight categories.

After the analysis of the photo albums kept in the museums of Estonia, and the 15 photo albums conserved in the Conservation Centre Kanut, it is possible to claim that Estonian museums contain examples of all album types, all of these chronologically fitting into the system devised by R. W. Horton.

SELJAMETSA MUUSEUMILE KUULUVA FOTOALBUMI KONSERVEERIMISEST

Sirje Kask

Ennistuskoda Kanut
Pikk 2
10123 Tallinn
sirje.kask@kanut.ee

2001. aastal asutatud Seljametsa Muuseum asub Paikuse vallas Pärnumaal. Muuseum kogub ja eksponeerib esemeid, mis on seotud vallas asuvate küladega. Kõnealuse albumi oli Seljametsa külast pärit Margus Saare ostnud kohalikult laadalt ja mõne aasta eest muuseumile kinkinud. Muuseumi juhataja sooviks oli album korrastada, et näidata tänastele koolilastele, kuidas hoidsid oma fotosid nende vanavanemad.

Albumi konstruktsioonist annab ülevaate albumi sisuploki köitmisviis, kaante ehitus ja sisuploki ühendamine kaantega. Albumi sisuploki moodustavad kaksteist 0,02 cm paksust ja mõõtmega 19,8 x 15,4 cm kartongi (1). Kartong on kaetud kollaka paberiga. Albumilehtedes on fotode jaoks kahes suuruses aknad. Kolmel esimesel ja neljal viimasel albumilehel on üks aken (14 x 11 cm) suuremate ja 4.–8. leheni kaks akent (9 x 6 cm) väiksemate fotode jaoks. Iga akna all on pilu, mille kaudu foto albumisse paigutatakse. Fotoaknaid piirab lai ja kitsas kuldne raamjoon. Kõik albumilehed on omavahel ühendatud õhukesest tekstiilist valtsiga. Albumi eesleheks on valge muareepaberiga kaetud 0,005 cm paksune paarisleht, mille murdekohal on 1 cm laiune pruunist tekstiilist valts. Albumi sisuplokk ei ole õmmeldud, vaid albumilehti hoiab koos seljale liimitud puuvillane tekstiil.

Albumil on puitkaaned, mis on mõlemalt poolt kaetud õhukese kartongiga (kaane kogupaksus 1 cm). Kaaneservad on reljeefsed. Kaane katematerjaliks on must lederiin, millele esikaane reljeefses osas on rullrattaga vormitud ornament, tagakaanel esineb pressitud muster kogu ulatuses. Esikaane keskväljale on kahe neediga kinnitatud metallist ehisplaat. Tagakaanel on neli metallist puklit, mis kaitsevad kaanekatet kulumise eest. Album on suletav metallist lukkumi abil.

Albumi seisund oli halb, lederiin kaantel oli kulumine ja pleekinud, seljal oli see eriti õhukeseks

Ill 1. Album enne konserveerimist.

Ill 2. Fotoaken enne konserveerimist.

muutunud ja rebenenud (vt ill 1). Kaante servadel, nurkadel ja valtsil katematerjal osaliselt puudus. Kaantest eemaldunud sisuplokk oli traadi abil kaante külge kinnitatud. Metallist kaitsepukleid, sulgurit ja keskväljal asuvat ehisplaati kattis pindmine mustus. Albumilehed olid määrdunud ja „rebaseplekkidega“ (*foxing*). Paljude fotoakende servad olid rebenenud (vt ill 2). Albumilehti ühendavad tekstiilvaltsid olid kulunud ja kadudega (vt ill 3). Paberi happesus (pH) määrdunud 1. leheserval oli 4,26 ja 2. lehel 5,6.

Konserveerimisest

Enne albumi demonteerimist tehti kuivpuhastus, mille käigus eemaldati pintsliga albumilehtede vahelt lahtine tolm ja praht. Kartongi kattev paber puhastati kustutuskummiga, puhastamisel tekkinud kummipuru eemaldati miniotsikuga varustatud tolmuimejaga. Pärast kuivpuhastust puhastati albumilehti 50% etanooli lahuses niisutatud vatitampoonidega. Album demonteeriti: eemaldati traat, mis hoidis koos sisuplokki ja kaasi. Muareepaberis olevad rebendid, plokilehti koos hoidvad

Ill 3. Fragment kulunud valtsiribast.

tekstiilist valtsiribad ja pildiakende servad parandati erineva paksusega ja sobivas toonis (2) jaapani paranduspaberiga (3) (vt ill 4). Liimimiseks kasutati nisujahukliistrit.

Korras sisuploki selg ümardati ja toestati batistiga. Batisti servad liimiti 2 cm ulatuses eeslehele. Sisuploki seljale liimiti hülss, mis tugevdab albumi seljakonstruktsiooni ja võimaldab albumit paremini avada. Albumi kattematerjali puuduvad osad kaanenurkadel ja seljal asendati musta kitsenahaga, sest see oli oma omadustelt originaalederiinile kõige sarnasem.

Enne selja katmist uue materjaliga eemaldati seljapoolsed kaitsepuklid ja avati nii tagakaanel kui ka esikaanel lederiini serv, et nahk selle alla liimida (vt ill 5). Metallist ehisplaadi, kaitseaelte ja sulguri puhastamiseks kasutati EDTA 5% vesilahust. Konserveeritud kaantele paigaldati tagasi kaitsepuklid ja ennistati ehisplaadil puuduv vaskneet. Albumi konserveeritud seljale liimiti tagasi originaalmaterjalist säilinud fragmendid (vt ill 6).

Ill 4. Konserveeritud fotoaken ja valtsiriba.

Ill 5. Lederiinkaod kõite seljal asendati nahaga.

Ill 6. Album pärast konserveerimist.

Viited

- 1 kartong (pr *carton* < ld *charta* 'paber'), paberist paksem, papist [üle 500 g/m²] õhem materjal (Kunstileksikon Tallinn 2001, lk 190).
- 2 Toonimiseks kasutatud värv: J. Hewit & Sons Ltd, Leather Dye Powder No 1 Dark Brown (aniliinvärv).
- 3 Konserveerimisel kasutatud jaapani paranduspaberid: RK-0 (8 g) ja Kozo K-42 (40 g).

Conservation of the photo album preserved in Seljametsa Museum

Sirje Kask

The album in question had been purchased by Seljametsa villager Margus Saare at a local fair, and donated to the rural municipality museum some years ago. The head of the museum wished to conserve the album so as to show the current schoolchildren how their grandparents had kept their photographs. As the album was in a poor condition it was not possible for it to be displayed.

All the pages of the album were cleaned. The moiré paper front page and the tears of the photo windows were restored by way of Japanese repair paper of different thickness and appropriate toning. The back of the content block, which was in good condition, was rounded and a hollow glued thereon, reinforcing the back construction and enabling to better open the album. The missing parts on the corners of the cover material and the back of the album were replaced with black goat skin as the properties thereof were most similar to that of the original lederin.

KÖITEMEISTER KARL HAUPTI LUKSUSLIK FOTOALBUM 1930. AASTATEST

Tulvi-Hanneli Turo

Ennistuskoda Kanut
Pikk 2
10123 Tallinn
tulvi.turo@kanut.ee

Artiklis käsitletakse suureformaadilise ja luksusliku fotoalbumi konserveerimist. Tegemist on Tartu Linna Vabatahtliku Tuletõrje Aurupritside Kompanii albumiga, mis on valmistatud Karl Haupti köitetöökojas Tartus arvatavasti 1920.–30. aastatel. Albumis on 76 fotot, mis pärinevad aastatest 1907–1939. Album kuulub Eesti Tuletõrjemuuseumile (Eesti Siseturvalisuse Muuseum).

Köitemeister Karl Haupt

Tuntud eesti köitemeistri Karl Haupti (1901–1965) peennahatöökoda Tartus kasvas välja 1923. aastal rajatud sadulsepatöökojast, kus valmistati kohvreid, portfelle, mappe ja ranitsaid. Meistrikutse omistati talle 1932. aastal. Mõjutatuna Eduard Taska eeskujust asutas Haupt 1934. aastal eraõppetöökoja, kus valmistati erinevaid nahatooteid, kasutades nahalõiget, prits- ja presstechnikat, käskuldamist ja voolitehnikaid.

Põgenenud sõja eest Saksamaale, rajas ta väikeettevõtteid Weilheimis (1944–1946) ja Geislingenis (1946–1948), hiljem 1950ndatel ka Austraalias, kus valmistas kangurunahast galanteriitooteid. 1954. aastal valmistas ta auaadressi kuninganna Elizabeth II-le. Karl Haupt hukkus 1965. aastal avariis. Tema Tartusse rajatud töökoda eksisteeris Eesti NSV ajal mitme artellina – Edu, Sangari ja Tartu naha- ja jalatsikombinaadi tsehhina (1).

Köite kirjeldus

Albumi esikaanel (38 x 52 cm, ploki paksus 14 cm) on kasutatud eesti rahvuslikku geomeetrilist ornamenti – ristkheina, tulbi ja akantuse stiliseeritud motiive, kaane ülaosas on kujutatud auruvankrit. Ornament on tehtud lamevooli tehnikas, lisaks on kasutatud joon- ja lõiketehnikat. Reljeefornamenti

Ill 1. Albumi esikaas.

Ill 2. Albumi pidulik üleandmine. Albumi meister K. Haupt ja kompaniipealik J. Klade.

on toonitud, taustapind on täkestatud pimetrükk-templiga (vt ill 1).

Kaane keskosas on algselt olnud Tartu linna vapp. Seda kinnitab albumisse liimitud foto, kus albumi meister Karl Haupt surub kätt kompaniipealikul J. Kladel (vt ill 2). Hiljem, arvatavasti Eesti NSV perioodil on see asendatud nahaintarsiaga, millel on tähed Tartu LVT.

Kaante dekoratiivsete raamide valmistamisel on kasutatud nelja erinevat ratas: kolmnurga motiiviga, kitsa katkendliku joonega, pikliku katkendliku joonega ning siksak-motiiviga. Köite seljal on viis valekõitmeriba, nende vahele jäävad riskülikukujulised osad on ornamenteeritud pimetrükis ratas-tega. Tagakaanel on viis metallist puklit, mis takistavad raamatu kaane hõõrdumist.

Albumi kaane sisekülgedel on nahast dublüürid – õhuke nahk on keeratud ümber kartongi ja deko-

reeritud nõormarmortehnikas: värvi sisse kastetud manillanööri rullitakse naha pinnal, mille tulemusena moodustub marmori imitatsioon (vt ill 3).

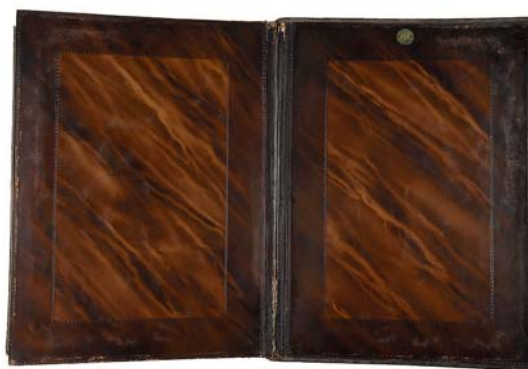
Albumilehede konstruktsioon

Albumi plokk kinnitub kaantele nahast valtside abil, mis on tugevuse ja vastupidavuse eesmärgil taustatud kalinguriga. Plokk koosneb 50 lehest.

Üks leht moodustub kahest kokkuliimitud õhukestest papist, millele on liimitud 2,5 cm laiune kartongist raam tagamaks fotode albumisse liimimisel ploki ühtlast kasvamist. Lehte katab õhuke tumepruun paber, mille serva alla jääb ka albumilehti omavahel ühendav tekstiilvalts. Valtsidele on liimitud vaheliistud, võimaldades paksu albumi jäikadel lehtedel paremini avaneda (vt ill 4 ja 5).

Seesugused valtsid ja vaheliistud valmistatakse järgmiselt. Kõigepealt lõigatakse 55–60 mm laiused tekstiiliribad ehk tekstiilvaltsid. Järgmiseks lõigatakse välja 10 mm laiused ja albumilehe pikkusega ühtivad papiribad, mida nimetatakse selja vaheliistudeks. Valtsiriba kaetakse liimiga ja selle keskele asetatakse kaks vaheliistu, mis asuvad teineteisest 1–2 mm kaugusel. Selja vaheliistudest 5–6 mm kaugusele liimitakse albumilehed. Moodustuvad lehepaarid, mis murtakse pärast kuivamist kokku nii, et valtsiriba jääb sissepoole. Nüüd järgneb lehepaaride ühendamine. Lehed asetatakse seljamurretega üksteise vastu ja ühendatakse liimiga kaetud valtsiribaga (2).

Ploki selga katab batistist seljatugevdusriba. Sellele on liimitud hülss (hüppeselj) – s.o kolmekordne tugev materjal, mis moodustab tunneli. Hülsi üks

Ill 3. Nõormarmortehnikas albumi dublüürid.

külge liimitakse ploki selja külge, teine külge aga kartongist seljarootsu vastu. Hülsi eesmärk on albumi seljaosa tugevdada ja avanemist parandada.

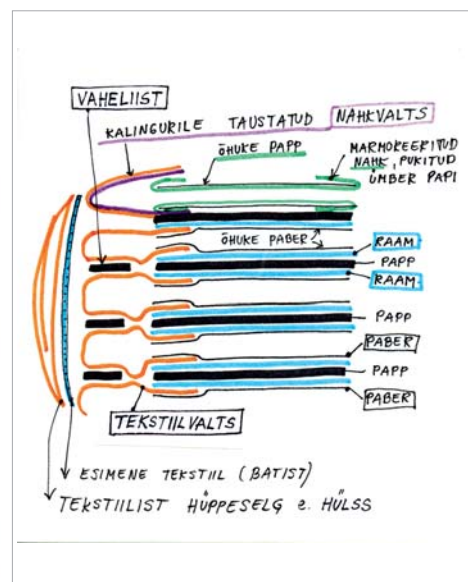
Kahjustused ja konserveerimine

Taimparknahaga kaetud albumikaante pind oli hõõrdunud, tugevasti kriimustatud ja kadudega, osaliselt oli nahk pragunenud. Nahast valtsid, selja üla- ja alaosa olid rebenenud. Ornamentidega kaetud esikaane ja värvitud pindade seisund oli hea. Albumi sagedase kasutuse tõttu olid kõige rohkem kahjustunud albumilehti koos hoidvad pruunid tekstiilvaltsid. Esikaas oli plokist eraldunud. Ploki seljale liimitud kotiriidest seljatugevdus oli kolmeks osaks eraldunud, kaptaalid ja vahelehed puudusid. Albumilehtedel oli tolmu ja liimipuru, pruun kattepaper oli kohati rebenenud.

Pärast albumi kaante ja sisuploki kuivpuhastamist eraldati plokk kaantest. Eemaldati kahjustunud seljatugevdused, nahast valtsid ja liimijäägid. Tekstiilvaltsid võeti lahti laponiidi ja destilleeritud vee

Ill 4. Fotoalbumi sisevaade. ◀◀

Ill 5. Ploki konstruktsiooni joonis.

kompressidega. Rebenenud ja kadudega nahkvaltsid taustati uuele vasikanahale. Parandati rebendid kõite seljal ja valtside kohtades. Naha pinnal olnud sügavad kraapejäljed täideti nahapuruga ja tooniti nahavärvidega (3). Seljaroots asendati halli arhiivipüsiva kartongiga. Lahtivõetud ja konserveeritud albumilehed liimiti tagasi ploki külge, samuti nahkvaltsid. Plokk ühendati kaantega, nahapind kreemitati mesilasvahakreemiga (4). Fotode omavahelise hõõrdumise vältimiseks lisati arhiivipüsivast kartongist (OÜ Maksing) lahtised vahelehed (5).

Kokkuvõte

Karl Haupti album on suursugune eksemplar Teise maailmasõja eelse eesti köitekunsti kõrgajast. Tähelepanuväärne on meisterlik lamevooli kasutus esikaanel ja vähenähtud nõormarmor dublüüridel. Album kannab ka vahetunud võimu ajapitsserit: originaalselt esikaanel paiknenud Tartu linna vapp on mingil ajal eemaldatud, viidates Eestimaa muutlikele oludele. Vaatamata suurele formaadile on objekt ajale siiski hästi vastu pidanud.

Viited

1. Valk-Falk, Endel (koost) 2003. Köiteuunikume Eestis XVIII sajandist – XX sajandi keskpaigani. – Metoodiline kogumik III. Stiilitunnuste säilitamine konserveerimisel. Lutike: Tartu Kõrgem Kunstikool. 152 lk.
2. Zdorikov, A. K. 1965. Raamatuköitmine: Juhis raamatute ja lehtmaterjali käsitsi köitmiseks. Tallinn, lk 115.
3. Nahavärvid: Aniline Leather Dye No 1 Dark Brown, J. Hewit & Sons Ltd, London. Akrüülvärv: Vandyke Brown 611 Artgamma, Moskva.
4. Leather Preservative Restorer, Preservation Equipment Ltd., Inglismaa
5. Albumi konserveerimise kõik etapid koos fotodega on kättesaadavad EK Kanut konserveerimistöõde andmebaasis kaardil EK-2008-330-le L-22.

Luxurious photo album from the 1930s, made by binding master Karl Haupt

Tulvi-Hanneli Turo

The luxurious leather-cover photo album was manufactured in Karl Haupt's book-binding workshop in Tartu, probably during the 1920s-1930s. The album contains 76 photographs dating from 1907-1939. Karl Haupt's (1901-1965) fine leather workshop in Tartu was a spin-off from the saddle-maker's works founded in 1923. Inspired by the example of Eduard Taska, in 1934 Haupt established a private study-workshop for the manufacturing of different leather products.

Karl Haupt's album is a majestic specimen of the high tide in Estonian binding art during the pre-World War II period.

Masterful flat moulding on the front cover and rarely encountered string marble on the doublure (ornamental inside binding) are really conspicuous. The album also carries the seal of lesser known times. The coat of arms of the City of Tartu, originally placed on the front cover, was removed at some moment of time, referring to the alternating circumstances in Estonian history. Irrespective of its large format, the album has well stood up to the course of time.